

Euskal-literaturaren etorkizuna

A thing of beauty is a joy for ever:
its loveliness increases; it will never
pass into nothingness, but still will keep
a bower quiet for us, and a sleep
ull of sweet dreams, and health, and quiet breathing.

JOHN KEATS

Gizona gizon den ezkeru, zer den galdezka ari da. Etengabeko galdegite au ez da oraindik bukatu, ezta bukatuko ere gizona gizon deño. Erantzunak asko dira; gogo-betekorik, ordea, ez.

Galdera askoren artean, batek kezkatu izan nau bein baño geiagotan. Gere izatearen zatirik barrenena, gereena, zein ote dugu? Gaurko askoren erantzuna alde aurretik jakiña daukagu: gure ziñetako izatea, gure nortasuna, ez da guban besteekin batera duguna, besteengandik banatu ta bereizten gaituen izaera berezia baizik.

Ez luke inork erantzun ontaz arritu bear. Oraingo zenbait gizoni guziok beregan gauzkan Jainkoaren eskua ageri etzaion ezkeru —gure Orixe'k agian inork ez bezela kantatu duen “esku legun begiduna”—, naitaezkoa da nor bere barranean ezin-autsizko esiz inguratua egotea. Gizonak bere burua munduan arkitzen du, emen gertatzen da —emen suertatzen, gure artean esaten den bezela— nola ta zergatik ez dakiela. Jaiotzean piztutako argi arrigarria, mundu guzia beregan lezakean argia, ez da alaz guziz ere, kanpotik et barrenetik inguratzen duen ezerezean, edozein aizetxok itzal dezakean su aul bat besterik, ezerezak luzaro gabe deuseztatu ta irentsi bearrekoa. Giltzape ortatik ezin irten ez ezaguera-bidez, ez lurreko maitasun-bidez: egiñalak egin arren, ezin inork bere burua bestetan biurtu ez eta hesterik zearo bereganatu.

Oraingo zenbaiten ustez, beraz, ni ni naiz ta besteak beste, ta nere-nerezko dudana ikara ta naigabe utsa den bakartasun tristea. Besterik arkitu zuen orratik gure Lizardi'k bere animaren lezean, “nork gere muñean dugun itzalera” jetxi zenean. Bere baitan ta beretzat

aña besterengan ta besterentzat bizi bear du gizonak eta bestee-
gandik, urkoengandik ere, bereizten duen osin zabal ondogabea
begien aurrean ez daukanean, bere baitan somatzen du garbiro bes-
teren bizia ta izatea. Ezur, mami, odol, oitura, ixuri, joera, sinis-
men, izaera, pentsabide, besteri zor dizkiot ta bestetan txertatzeko
almena ba-dut. Ongi aztertu ezker, ez maiz bitartekoa besterik. Eta
nere nortasun utsa jazten duten "zer" auek ez dira nere buruari eran-
tsi dizkiotan gauzak, nolana erantzi ditzakedan jazkiak. Gerekoi-
keriak maitasun ori maiz lañotzen ba'du ere, maiteago ditut —nere-
ago alegia— nere nortasun berezia baño eta, ala bear ba'da, gere bizi
bakar ezin-berrituzkoa galbidean jarri ez ezik, galdu ere egingo dugu
ezin-bestean zori gaiztoa onaturik, aurrekoengandik ondorengo-
gana dijoan "lokarri zaarra" eten ez dedin.

Ta gañerakoen gain, gorago ta barrenago, gure izaera osoa biltzen
ta barrentzen duen izkuntza, barrengo mintzabearrari itz-iturri lu-
zea ematen diona. Izkuntzaren guretzako balioa, berriz, zein gurca,
zein ezin-utzizkoa dugun ezin jakin gure artean bezela ildako ala
bizitako ote dugun zalantzan gaudenean baizik.

Ba-da euskal-literaturan aspaldidanik negar-ari bat gero ta uga-
riago dariona. Negar-ari onen aleak ezin-konta-ala dira eta bat edo
beste aukeratzea naikoa izango dugu. Beste euskal-libururik geienak
bezela bear aña irakurtzen ez den Domingo Agirre'ren "Garoa"n, Joa-
nes artzaiaren begiak Urkiola'n zarreriak goibelduak dauzka. Ingu-
ruko mendiak etzaizkio gaztetan bezin eder: "Ezta irudipena: azpie-
tatik zulatu dituzte alderdi batetik besteraño; beren egaletatik ton-
torretara bide zabalak egin dituzte; beren arrizko ta burnizko erraiak
eguzkitara ateratzen aidira, ta gure umeak mendi zuloetatik zear
dijoazkigu, eztakit nora, bide zabaletatik datorzkigu eztakit nongoak
geure gallurretaraño". Euskal-mendietako zuaitz-belarrak azpi-janean
igartzen ari den satorraren beldurra ez da Joanes bakarrarena. Ger-
nika'ko arbola igarraren sustriak ere, aitari entzuna dut, sator ba-
tek jan omen zituen. Dena dela, satorraren lana atertu gabe aurrera
joango zela Joanes agure zarrak ere orduezkero antzeman zezakean
eta jakiña: euskalduntasuna ta burnibidea, ark uste bezela, betikoz
elkarren etsai izanik, burnibideak euskalduntasuna egunen batean,
urrutira gabe, baztertu ta ezereztu bear.

Errenteriar baten ametsa ere gogoratzen zait, ameskaitz erdira-
garria bera. Bere maitearen billa dabil zelai-baso-mendietan barrena
eta ez du aren aztarnik iñon ere arkitzen. Eliz-ekillak ere, aren ille-
ta-otsa bederen eman bear zutenak, ixillik daude. Eta olako ametsen
batek gañerako euskal-poeten gogoak, begien aurrean zuten ederta-
suna itsustuz, noiz edo noiz naigabetu ez dituenik nola esan?

Oiek baño lenago, Arrese-Beitia'k, burni-otsa darion Bizkai'ko izkeraz, adierazi zuen aldez aurretik euskeraren eriotza. Eriotz ori iñor oartu gabe gertatzerik ez nai eta, igarle gisa, berorren ilkizunetara eraso, ekaitz, ugolde, tximist-trumoiak deitu zituen. Bertsolariaren deadarrak gora-bera, ordea, lur, itsaso ta aizeak lengoan daude ta lengoan egongo aurrera ere: Euskal-erriko erreken marmar ajolakabea gure belarri minduentzat bakarrik mindu da.

Negartien ondoan biotz-alaiagoak ere izan ditugu. Izkuntza gutxi egin dute literaturan euskerak bezin sarrera pozgarria, Detxepare erretoreak dantzarako deia egin zionean. Onek, itzulinguru ta zear-esanik gabe bere egiazko antz-irudia bertsoetan emateaz gaiñera —lurkoi ta fededun, atsegiñetan txoro ta ezbearretan gizontasunez bete—, aundiagorik egin zuen ta jakiñaren gaiñean zegoen aundiagorik egiten ari zela: berak zuela alegia euskera munduko plaza zabalera lenbiziko aldiz agertzen. Eta bertsoei azken umil ura, “debile principium melior fortuna sequatur”, ezarri zienean, lenengo mugarria jartzen zuela uste zuen noski, menderen mende luzatuz joango zen errenka baten lenengo mugarria.

Asiera orrek izan ditu ondoreak; bera baño obeak bear bada, ez alare bear aiñakoak. Detxepare'ren deiak laureun urteren buruan bakarrik izan du erantzun bete: Lizardi'ren “Eusko-bidaztiarena”. Onengan agertzen zaigu poetaren doai arrigarria: ikasi gabe daki ta begiratu gabe begi argiz ikusten du; pentsatu gabe itz sarkor betikoak aora etorri zaizkio. Euskal-literaturaren eginkizuna, bear-bearrezkoa ta ber-bertatik ekitekoa, ezin-obeki agindua daukagu: larreko izkuntza noranaiko egin, jakite-egoz jaso, soin zarrari gogo berria eman ta gogo ortan izar urdiñetarañoko asmoak sortarazi.

Lizardi'k neurtitz auek ondu zituenetik ez dira urte asko joan: ogei besterik ez. Baña urteok gutxi izanagatik, urte larriak izan dira, gizaldiz gizaldi bere artan iraun duten gauza asko aldatzeko ta deuseztatzeko indarra beregan zekartenak. Naitaezkoa dugu, beraz, euskal-literaturari gere esku-lanez edo gere gogo onez bederen lagundu nai geniokenak gere burua aztertzea, ea zertan geran, itxaropidean ala etsibidean; ea zein den gure eginkizuna ta, batez era, gure lagundu-naia zenbaterañokoa den.

Paulo apostoluaren itzak datoz gogora: “Aur nintzanean, aurrari dagokionez itz egin, aurrari dagokionez uste, aurrari dagokionez asmatzen nuen. Gizondu orduko, berriz, aurkeriak utzi ditut.” Aur giñalarik, geron bizitza bestek zuzentzen zuen; etxea jasotzeko kezka-kizunik ez genuen. Zama astun ori gurasoak zeramaten bizkarrean. Gero, berriz, gure gain artu bear izan dugu. Euskal-literaturari ta euskeraren biziari buruz orixe ikas dezagun ta, ikastea naikoa ez de-

larik, buru-biotzetan josi: lan nekagarri ori, ia ezin-jaso alako zama astun ori gure gain dagoela, ez duela bestek egingo, ez digula inork eramango. Eta aski murriztua ta erdi-agoturik gureganaño eldu den izkuntza aurrera ere biziko ba'da, gure eskuan dagoela alegintzea, orain arte inoiz ez bezela. Eta ortarako nai utsa, ondore gabeko naia, eragin-indarrrik gabekoa, ez dela aski izango.

Euskal-literaturak azkeneko urte auetan miragarritzko lana burutu du, Orixe'ren bitartez. Ezin-siñestuzkoa da gozogabeko urteotan eman digun euskal-bizitzaren irudi garbia. Gure aldiko aize-erauntsiak erruki gabe astindu ba'dute ere, geroak lur-gaiñetik osoro urra ba'deza ere, or daukagu ez atzoko, ez gaurko, ez biarko, bai ordea betiko, "sub quadam aeternitatis specie", Jainkoaren begi maitakorretan betidanik egon diteken bezelaxe. Eta or daukagu betiko, batez ere, eusko-anima jatorra, sinismen sendoa, Jaunaren sabel beroan zalantzik gabe etzana.

Egiteko ori egiña dago beraz. Lengoan ba'dirau edo aizeak ba'darama, ezin-urratuzko aztarna utzi du betiko. Eta oraindik ere, Jauna lagun, agiriagorik utziko du, Orixe'k bere-bere duen beste poema ori argitara eman dezanean. Denborari gogor egitea, etxeak artu dituen kalteak nolapait konpontzea, izkuntzak aurrerantzean ere bizitzeko bear duen kemenez indarberritzea, gure arloa da. Larre-izkuntza dena kale-izkuntza biur dedin, ain maite dugun garo-usaia —norbaitek gorotz-usaia esango luke— zertxobait galtzea naitaezkoa izango du. Kaletarrak ere euskaldun gera, batzuek beintzat, ta zori gaiztoz edo zori onez, kaletarrok gero ta geieago gallentzen ari. Eta kaletarron buru-biotzak ez izaki beti lengo euskaldunenak bezin garbi. Barrenean bi gizonen burruka latza somatzen dugu —berriz ere Paulo'ren itzak aitatu bear—, biotz euskalduna ta buru erdaldunaren arteko burruka amaigabea: oitura burnizko katea baño lokarri etengaitzagoa baita. Eta euskera biziko baldin ba'da —ta gure aurrekoena ezbaña gere izaera benetan azalduko baldin ba'dugu—, gure errietako biziera naasia euskeraz jarri bear nai-ta-ez: gaurko eziñegona, bizibearra ta ezin-bizia, aundinaia, diru-gosea, maitasun-gorrotoak; gaurko gizonen ametsak, zuur edo zoro; ezerezaren gau beltzean —iltzeko sortua—, nondik datorren ta zertarako den ez dakienak daraman uskerizko ibillera galdua ta bera baño goragoko zerbaiten alde gizona bere buruari uko egitera beartzen duen indar ezkutua. Eta goazen lenbailen Lizardi'k bere maitearekin amets-bideetan barrena egin zuen bidaldi luzea berritzera. Bizitz-lege zorrotza auxe baita: besteren ederra bereganatzen ez duena bestek besterenganatzen duela.

Bear au ate-joka dagokigu, baña ez da noski guzien belarrietara irixiko. Gazteak bear orretarako batez ere, gure kidekoak maite

izan duten gazte batek bezela “besteak somatzen ez dituzten ezkuktuko deiei biotza idekitzen diotenak.” Zernaitarako joera, zernairen maitasuna nekagarria da beti, kezka ta atsekabez betea. Barrenak ala agintzen duenean, ordea, ez da aren deiei muzin egiterik, aren eskabideetatik igespidetik inondik ez.

Gure izkuntzaren egoera estuak ezartzen digun eginbearra zailla da beraz ta gerorako ez uztekoa. Eginbear ori betetzeko era askotako laguntzen bearrean gaude. Olerkariak eginbearra erakutsi digute ta bai aurrera ere —gure lurrak emango al ditu— erakutsiko. Amesgilleak naiko ez dirala —zori oneko amesgilleak!—, eguneroko zereginia noiz ta nola egin bear den erakutsiko diguten gizon burutsuak bear ditugu. Ta beste guzcion gain ta edozer baño geiago, entzule ta irakurleen lana dugu bearrezko. Sortzalleen esanak auek beren biotzetan maitekiro gorde ta ernatzeko lurrik ematen ez ba diete, aien mintzoa “tupiki ozen ta txilin burrunbaria bezela”, iraupen laburrekoa izango da. Eta entzule-irakurleak gaitzeko gai diranak lanari lenbailen ekin bearko, gizonaren gaitasunak gutxitan baizik ez baitira berez sortzen.

Jakin dezagun, bada, egiteko au artzen ba’dugu, gere bizirako lana artzen dugula. Aurrekoen ondarea, oiñordeko geranez, dagoen dagoenean, gogo onez ta inork beartu gabe, gerez artu bear. Negar alperrik eta errenkurarik gabe lanean jarduteko, urteak zarpildu-itzalia —egia au da, aotan ez ba’darabilkigu ere, euskal-biotz askoren ergarria— lengora ekarriko ez ba’gendu ere, alabear gogorak menderatuko ba’gindu ere. Antziñakoen “amor fati” ura —kristaudentzat Jaunaren borondatearen onartze umilla— alde z aurretik ongi ikas dezagun.

